

12.

Témakör: A nyelvi szintek

Tétel: A mássalhangzók találkozása (alkalmazkodása)

Ha a beszédünkben különféle mássalhangzók kerülnek egymás mellé, akkor ezek hatnak egymásra, az egyik mássalhangzónak vagy esetleg mindkettőnek a kiejtése megváltozik. Mássalhangzó törvények: a mássalhangzók egymásra hatásában megfigyelhető törvényszerűségek

A mássalhangzók kapcsolódásának a törvényei (mássalhangzótörvények)

Minőségi változások:

2.1. Hasonulás

2.1.1. Részleges hasonulás

Részleges hasonulásnál az egyik hang közeledik képzése terén a másikhöz, de nem válik azonossá vele; valamelyik képzési jegye a szomszédos hangnak megfelelően módosul – ilyenkor új hang jelenik meg.

2.1.1.1. Zöngéesség szerinti részleges hasonulás

Azt a jelenséget, amikor az egymás mellett álló két mássalhangzó közül az egyik a másikhöz zöngéesség tekintetében hasonlóvá válik, zöngéesség szerinti részleges hasonulásnak nevezzük.

2.1.1.1.1. Zöngésedés (zöngésülés)

A zöngéesség szerinti részleges hasonulás alfajtája a zöngésedés (zöngésülés), amikor a zöngés mássalhangzó az előtte álló zöngétlen mássalhangzót zöngésíti (*kékbe, mosdó, patakban*).

2.1.1.1.2. Zöngétlenedés (zöngétlenülés)

A zöngéesség szerinti részleges hasonulás alfajtája a zöngétlenedés (zöngétlenülés), amikor a zöngétlen mássalhangzó az előtte álló zöngés mássalhangzót zöngétleníti (*azt, fűzfa, dobtá, méztől*).

2.1.1.2. Képzés helye szerinti részleges hasonulás

Az elől álló *n* hang az utána álló *b*, *p* hang hatására a vele azonos képzési módon létrehozott *m* hanggá változik (*azonban, színpad, kánonban, különböző*). Az elől álló *n* hang az utána álló *gy*, *ty* hang hatására a vele azonos képzési módon létrehozott *ny* hanggá változik (*hangya, lengyel, rongy*). Ez a képzés helye szerinti részleges hasonulás.

Képzés helye szerinti igazodás: A hang csak olyan mértékben módosul, ami az illető nyelvben ugyanazon fonéma körébe tartozik. Típusai: Az elől álló *n* hang az utána álló *g*, *k* hang hatására megváltozik (*harang, ing, csonka*). Az elől álló *m* hang az utána álló *v*, *f* hang hatására megváltozik (*hamvas, amfora*).

2.1.2. Teljes hasonulás

Teljes hasonulásnál a hang elveszíti saját képzési jegyeit, és teljesen a másik hang sajátosságait veszi át, azzal azonossá válik – ennek eredményeként a másik hang kettőshangzója jön létre.

2.1.2.1. Írásban jelölt teljes hasonulás

Ha a teljes hasonulást írásban is jelöljük, akkor írásban jelölt teljes hasonulásról beszélünk (*levelekkel, annál, főzz, fácánna*).

2.1.2.2. Írásban jelöletlen teljes hasonulás

Ha a teljes hasonulás csak kiejtésben fordul elő, akkor a kiejtésbeli hasonulást írásban nem tüntetjük fel. Ez az írásban jelöletlen teljes hasonulás (*szállj, hagyja, hegycsúcs, egészség, balra*).

2.2. Mássalhangzó-összeolvadás

Ha egymás mellett álló két különböző mássalhangzó helyett egy harmadik hangot ejtünk, összeolvadás történik. Az összeolvadást írásban nem jelöljük (*adjál, sopánkodj, szaporodjon, szeretjük, költség*).

Mennyiségi változások

2.3. Mássalhangzó-rövidülés

Rövidülés akkor történik, ha egy hosszú mássalhangzót megelőz vagy követ egy harmadik mássalhangzó. Ekkor a hosszú mássalhangzót mindig röviden ejtjük. Helyesírásunk ezt a mássalhangzó-rövidülést nem veszi figyelembe, hanem feltünteti a hosszú mássalhangzókat (*legfelsőbb parancs, otthon, jobbra, parttalan, inggomb*).

2.4. Mássalhangzó-kiesés

Hármas mássalhangzócsoporthoz középső tagja a kiejtésben – nemegyszer más hangváltozás kíséretében – kieshet. Az ilyen alkalmi hangkivetés írásunkban általában nem tükröződik (*mindnek, csukd be, mindnyájan*).

2.5. Mássalhangzó-hosszabbodás, -nyúlás

Az írásban röviden írt bizonyos mássalhangzókat (általában) magánhangzók közötti helyzetben hosszán ejtünk (*egyáltalán, egyet, szalag, szőlő; lesz*).

A hangtörvények ismerete fontos, mert a helyesírás tudásának egyik alapja. Írásban a teljes hasonulásnak csupán három esetét jelöljük: székkal, széppé, ekkor, ássatok, eddzen. Egyéb esetekben a szóelemzés elve érvényesül.

Feladatmegoldás:

Adjál, sopánkodj – összeolvadás

Várj jót, legfelsőbb parancs – rövidülés

Azt, ezt, legfelsőbb – zöngétlenedés

Egyáltalán - nyúlás